

Zbrojenia i kontrola zbrojeń w 2023 roku: powrót do nuklearnego stanu natury

21 lutego 2023 r. Władimir Putin poinformował o „zawieszeniu” udziału Rosji w traktacie Nowy START, ustalającym pułapy liczby rozmieszczonych operacyjnie głowic jądrowych i nośników o zasięgu strategicznym w posiadaniu obydwu państw. Decyzja ta sprawiła, że po raz pierwszy od wejścia w życie Traktatu o likwidacji pocisków krótkiego i pośredniego zasięgu (INF) 1 czerwca 1988 r., a więc od okresu zimnowojennego, Stany Zjednoczone i Rosja nie są związane żadnymi wzajemnymi ograniczeniami dotyczącymi ich arsenałów jądrowych – liczby głowic i nośników czy też struktury rozmieszczania tychże głowic w ramach poszczególnych systemów. Dwustronne traktaty ograniczające arsenały jądrowe USA i Rosji (INF, START I, START II, SORT i Nowy START) stanowiły bodaj najbardziej brzemienne w skutki akt procesu rozbrojenia nuklearnego i doprowadziły do znaczącej redukcji posiadanych przez nie zasobów tego typu. Wypowiedzenie wspomnianej umowy, szczególnie zaś w zestawieniu ze wzmożonym współcześnie poziomem konfrontacji między mocarstwami, tworzy zupełnie nową, bezprecedensową w obecnej epoce sytuację strategiczną w wymiarze globalnym. Identyfikacji jej znaczenia posłuży niniejsze opracowanie.

Erozja międzynarodowej architektury systemów kontroli zbrojeń i rozbrojenia stanowiła lejtmotyw wielu tekstów w ramach tej sekcji *Rocznika Strategicznego* w poprzednich edycjach. Istnieje jednak co najmniej kilka doniosłych przesłanek dowodzących, iż w 2023 r. tempo tego procesu przyspieszyło. Oprócz „zawieszenia” Nowego START-u Rosja „cofnęła ratyfikację” Traktatu o całkowitym zakazie prób z bronią jądrową (CTBT). W szerszym kontekście funkcjonowania tego typu reżimów na uwagę zasługuje również wypowiedzenie przez nią Traktatu o siłach konwencjonalnych w Europie (CFE). Jeśli ponadto uwzględni się kontynuację wzbogacania uranu przez Iran oraz dalszą rozbudowę północnokoreańskiego arsenału raketowego, to rozwój wydarzeń mógłby znamionować dość ponurą wizję bliskiej przyszłości. Ocena, czy rzeczywiście należałoby je interpretować w takich kategoriach i czy ich faktyczne implikacje na to wskazują, stanowi zadanie niniejszego rozdziału.

„Zawieszenie” traktatu Nowy START w świetle rozbudowy arsenałów nuklearnych

Problemy związane z przestrzeganiem postanowień traktatu zaczęły się wraz z pandemią COVID-19 i wstrzymaniem stosowania wielu mechanizmów kontroli w 2020 r. Jak się okazało, nie zostały one już wznowione po inwazji na Ukrainę 24 lutego 2022 r. Choć wymiana informacji przez pewien czas trwała, Rosja nie wpuściła w sierpniu tamtego roku inspektorów z USA, uzasadniając to brakiem możliwości przeprowadzenia analogicznych kontroli na terytorium drugiego z państw z uwagi na ograniczenia w ruchu lotniczym i wizowe wprowadzone przez Zachód oraz obawy o przekazanie zdobytych w ten sposób informacji Ukrainie¹. W listopadzie 2022 r. Moskwa doprowadziła z kolei do odwołania planowego spotkania Dwustronnej Komisji Konsultacyjnej. Lutowa decyzja Putina przesądziła ostatecznie los mającego z założenia wygasnąć na początku 2026 r. układu. Oznacza to, jak wskazano na wstępie, także w kontekście wycofania się USA z traktatu INF w 2019 r., że żadne dwustronne porozumienie nie ogranicza już ilościowo bądź jakościowo arsenałów jądrowych obydwu państw.

Dwie kluczowe praktyczne implikacje dotyczą równowagi potencjałów nuklearnych obydwu państw oraz przejrzystości tychże zasobów i intencji ich posiadania². Po pierwsze, USA i Rosja zyskały możliwość kształtowania struktury swoich zdolności atomowych całkowicie samodzielnie, bez konieczności utrzymywania wynikającego z limitów Nowego START-u parytetu, co może skutkować wielowymiarową nierównowagą zdolności wzajemnego odstraszania nuklearnego. Przykładowo Stany Zjednoczone dysponują większą liczbą możliwych do rozmieszczenia operacyjnego głowic (wycofanych lub utrzymywanych w rezerwie w myśl traktatu), podczas gdy Rosja ma możliwość „uzbrojenia” w głowice większej liczby nośników niestrategicznych (taktycznych)³. Po drugie, jedną z bodaj najistotniejszych zasług Nowego START-u dla bezpieczeństwa międzynarodowego był fakt, że wymuszał on jawność i przejrzystość informacji o strategicznych arsenalach jądrowych obydwu państw, co redukowało nuklearną „równowagę strachu”. Choć wyraziły one wolę utrzymywania – na razie – limitów ilościowych nałożonych przez Nowy START oraz kontynuowały notyfikowanie planów przeprowadzenia testów międzykontynentalnych rakiet balistycznych bądź szeroko zakrojonych manewrów sił strategicznych

¹ A. Kacprzyk, „Rosja zawiesza wykonywanie układu Nowy START”, *Biuletyn PISM* 2023, nr 16 (2637).

² A. Kendall-Taylor, M. Kofman, N. Lokker, H. Hautala, *Assessing the Evolving Russian Nuclear Threat*, Center for a New American Security, Washington D.C. 2023, s. 8.

³ M. Korda, „If arms control collapses, US and Russian strategic nuclear arsenals could double in size”, Federation of American Scientists, 7 lutego 2023 r., <https://fas.org/publication/if-arms-control-collapses-us-and-russian-strategic-nuclear-arsenals-could-double-in-size/> (dostęp: 26.12.2023).

(na mocy porozumień dwustronnych odpowiednio z 1988 r. i 1989 r.), USA w odpowiedzi na działania Rosji wstrzymały wymianę danych (w tym telemetrycznych) oraz zapowiedziały udzielanie mniej szczegółowych informacji w zakresie struktury i lokalizacji swoich sił nuklearnych⁴.

Szanse na powrót do porozumienia lub uzgodnienie nowego należy w obecnej sytuacji uznać za znikome. Inwazja na Ukrainę doprowadziła m.in. do wstrzymania zainicjowanego w 2021 r. na nowo Dialogu o Stabilności Strategicznej oraz do zakończenia uczestnictwa Rosji w *Proliferation Security Initiative*⁵. Waszyngton wyraził mimo to gotowość kontynuowania rozmów i wystosował we wrześniu oficjalną propozycję powrotu do dyskusji o porozumieniu, które zastąpiłoby Nowy START⁶. Zbyt wiele rozbieżności dzieli obecnie obydwa państwa, aby takowe miało szanse zawarcia. Dotyczy to zarówno wymiaru przedmiotowego, jak i podmiotowego. Stany Zjednoczone liczą na uregulowanie kwestii rosyjskiego pokaznego arsenału broni niestrategicznej, Rosja zaś chciałaby szerokiego porozumienia, uwzględniającego m.in. systemy obrony przeciwrakietowej, konwencjonalne systemy uzbrojenia dalekiego zasięgu czy kwestię militaryzacji przestrzeni kosmicznej⁷. Waszyngton i Moskwa podnosiły ponadto postulat włączenia do rozmów innych państw atomowych – USA w okresie prezydentury Donalda Trumpa sugerowały potrzebę trójstronnego traktatu, obejmującego także Chiny, natomiast Władimir Putin w wystąpieniu towarzyszącym ogłoszeniu decyzji o „zawieszeniu” stosowania Nowego START-u wyraził żądanie włączenia Francji i Wielkiej Brytanii w proces redukcji potencjałów jądrowych z uwagi na ich przynależność do NATO (jako sojuszu nuklearnego)⁸.

Decyzji Rosji i jej ewentualnych następstw nie sposób nie rozpatrywać w szerszym kontekście prowadzonych na dużą skalę programów rozbudowy potencjałów nuklearnych obydwu państw. Z uwagi na rywalizację amerykańsko-chińską oraz strategiczne partnerstwo Pekin-Moskwa wątek Chin, dynamicznie rozwijających tego rodzaju zdolności, również zasługuje w tym miejscu na uwagę. Oprócz zbrojeń istotne pozostają także działania o znaczeniu demonstracji siły – dyslokacje takiej broni i manewry nuklearne.

Amerykański budżet obronny notuje w ostatnich latach znaczący wzrost, osiągając najwyższe od lat wartości (816,7 mld USD w 2023 r.⁹ i planowane

⁴ S. Bugos, „Russia to consider U.S. arms control proposal”, *Arms Control Today* 2023, nr 7/8.

⁵ A. Kendall-Taylor et al., op. cit.

⁶ M.R. Gordon, „China, U.S. to meet for rare nuclear arms-control talks”, *The Wall Street Journal*, 1 listopada 2023 r.

⁷ A.F. Woolf, *The Past and Future of Bilateral Nuclear Arms Control*, United Nations Institute for Disarmament Research, Geneva 2023, s. 22.

⁸ Ibidem, s. 23.

⁹ J. Garamone, „Biden signs National Defense Authorization act into law”, *U.S. Department of Defence*, 23 grudnia 2022 r., <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/>

na 2024 r. 886 mld USD¹⁰). Istotną część stanowią wydatki na modernizację arsenału jądrowego, zgodnie z założeniami przyjętych w 2022 r. *Nuclear Posture Review* i *Missile Defence Review*. Plany te dotyczą całej amerykańskiej triady nuklearnej – nośników rozmieszczanych na lądzie, na okrętach podwodnych i bombowcach oraz wykorzystywanych przez nie głowic. Służby mają temu znajdujące się na różnych etapach (od rozwojowego po operacyjny): nowe międzykontynentalne rakiety balistyczne Sentinel (zamiast Minuteman III) ze zmodyfikowanymi głowicami W87¹¹, okręty podwodne o napędzie atomowym klasy Columbia (w miejsce Ohio) wyposażone w unowocześnione pociski Trident II z nowymi głowicami W93 lub zmodernizowanymi W88, a także bombowce B21 Raider (typu *stealth*) oraz myśliwce F35 zdolne przenosić bomby grawitacyjne (zmodernizowane typu B61, rozmieszczane np. w Europie w ramach *NATO Nuclear Sharing*) i nowoczesne rakiety manewrujące, które zastąpią te typu AGM86B, wykorzystujące ulepszone głowice W80¹². Wspomnieć warto również w tym kontekście m.in. o wprowadzonych do użytku w 2021 r. pociskach manewrujących Tomahawk Block V¹³ oraz o mobilnym systemie wyrzutni raketowych średniego zasięgu Typhon¹⁴. Burzliwe dyskusje w Kongresie wzbudziły za to zamiary rezygnacji przez administrację Joeego Bidena z rozwijania nowego typu pocisku manewrującego wystrzeliwanego z okrętów podwodnych (SLCM) oraz wycofania bomb grawitacyjnych B83¹⁵. Na uwagę zasługują ponadto plany rozbudowy arsenału rakiet hipersonicznych oraz zdolności do obrony przed nimi¹⁶. Departament Obrony USA zawnioskował do Kongresu o przeznaczenie 11 mld USD w 2024 r. na rozwój tego typu broni¹⁷. Wątpliwości wzbudzają w tym względzie nieudane lub odwołane testy pocisków opracowywanych w ramach

Article/3252968/biden-signs-national-defense-authorization-act-into-law/ (dostęp: 26.12.2023).

¹⁰ K. Singh, „Biden signs \$886 billion US defense policy bill into law”, Reuters, 22 grudnia 2023 r., <https://www.reuters.com/world/us/biden-signs-886-billion-us-defense-policy-bill-into-law-2023-12-22/> (dostęp: 26.12.2023).

¹¹ Te z kolei mają zostać za kilkanaście lat zastąpione głowicami rozwijanymi w ramach projektu *Future Strategic Land-Based Warhead* (FSLW). Zob. H. Kristensen, „NNSA nuclear plan shows more weapons, increasing costs, less transparency”, Federation of American Scientists, 30 grudnia 2020 r., <https://fas.org/publication/nnsa-stockpile-plan-2020/> (dostęp: 27.12.2023).

¹² M.R. Creedon et al., *America's Strategic Posture. The Final Report of the Congressional Commission on the Strategic Posture of the United States*, Institute for Defense Analyses, Alexandria 2023, s. 43.

¹³ R. Thomas, „What is the Maritime Strike Tomahawk cruise missile?”, *Naval Technology*, 15 grudnia 2023 r., <https://www.naval-technology.com/news/what-is-the-maritime-strike-tomahawk-cruise-missile/> (dostęp: 27.12.2023).

¹⁴ A. Feickert, „The U.S. Army's Strategic Mid-Range Fires (SMRF) System (formerly Mid-Range Capabilities [MRC] System)”, Congressional Research Service, Washington D.C. 2023.

¹⁵ J.R. Harvey, R. Soofer, *Strengthening Deterrence with SLCM-N*, Atlantic Council, Washington D.C. 2022, s. 1–3.

¹⁶ Zob. szerzej: P. Śledź, „Zbrojenia i kontrola zbrojeń w 2021 r. Nowe wyzwania, stare problemy”, *Rocznik Strategiczny 2021/22*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2022, s. 165–168.

¹⁷ S. Bugos, „U.S. scraps purchase of hypersonic boost-glide vehicle”, *Arms Control Today* 2023, nr 5.

programów *Air-Launched Rapid Response Weapon* (ARRW – projekt miał zostać zarzucony) oraz *Long-Range Hypersonic Weapon* (LRHW)¹⁸.

Rosyjska polityka nuklearna, oprócz modernizacji technicznej tego rodzaju zasobów, zakłada zwiększanie presji na Zachód, co tyczy się nie tylko gróźb użycia takiej broni podczas konfliktu w Ukrainie. W 2023 r. posłużyło temu rozmieszczenie taktycznej broni jądrowej na terytorium Białorusi. 25 marca Władimir Putin zapowiedział gotowość do takiego manewru, a 16 czerwca poinformował o dyslokowaniu tamże pierwszych rosyjskich głowic, do których przenoszenia służyc mają rakiety Iskander oraz zmodyfikowane w tym celu białoruskie myśliwce Su-25 (przeszkolono też personel tamtejszej armii pod kątem ich obsługi)¹⁹. Jak ocenia Federation of American Scientists, broń ta miała trafić do bazy w Lidzie, 40 km od granicy z Litwą²⁰, choć związani z nią eksperci, Matt Korda i Hans Kristensen, w swej analizie z końca czerwca stwierdzili na podstawie zdjęć satelitarnych dość powolny rozwój niezbędnej infrastruktury²¹. Polityczne znaczenie tego rozmieszczenia jest jednak, wedle wielu przesłanek, istotniejsze niż *stricte* operacyjne. Rosja, niezależnie od tych kroków, ma możliwość dokonania ataku na państwa wschodniej flanki NATO za pomocą broni jądrowej rozmieszczonej w obwodzie kaliningradzkim bądź w zachodniej części Federacji Rosyjskiej (jeśli głowice zostałyby rozmieszczone na nośnikach odpowiednio dalekiego zasięgu, którymi Rosja dysponuje). W ocenie Andrieja Baklickiego, analityka UNIDIR, nie zyskała ona w ten sposób żadnych zdolności, którymi nie dysponowałyby wcześniej, także w kontekście prowadzonej wojny przeciwko Ukrainie²². Jednocześnie Moskwa znacząco podminowała tym krokiem swoją narrację związaną z zarzucaniem NATO łamania zasad reżimu nieprolifracji broni jądrowej w związku z sojusznicznym odstraszeniem nuklearnym (w ramach *nuclear sharing*)²³.

Rosja kontynuowała ponadto innego rodzaju demonstracje siły związane z bronią jądrową, o mniejszej lub większej skali, w postaci manewrów, testów lub dyslokacji. W styczniu 2023 r. fregata *Admirał Gorszkow*, wyposażona

¹⁸ Idem, „Test failures put hypersonic program in doubt”, *Arms Control Today* 2023, nr 11.

¹⁹ A. Kacprzyk, „Rosja wzmacnia sygnalizowanie nuklearne wobec NATO”, *Biuletyn PISM* 2023, nr 85 (2706).

²⁰ M. Korda, E. Johns, H. Kristensen, „Video indicates that Lida air base might get Russian ‘Nuclear Sharing’ mission in Belarus”, Federation of American Scientists, 19 kwietnia 2023 r., <https://fas.org/publication/video-indicates-that-lida-air-base-might-get-russian-nuclear-sharing-mission-in-belarus/> (dostęp: 27.12.2023).

²¹ M. Korda, H. Kristensen, „Russian nuclear weapons deployment plans in Belarus: Is there visual confirmation?”, Federation of American Scientists, 30 czerwca 2023 r., <https://fas.org/publication/russian-nuclear-weapons-deployment-plans-in-belarus-is-there-visual-confirmation/> (dostęp: 27.12.2023).

²² Za: Y. Talmazan, „Should we be worried by Putin’s plan to station nukes in Belarus? Probably not”, NBC News, 2 kwietnia 2023 r., <https://www.nbcnews.com/news/world/putins-plan-station-nukes-belarus-shows-russias-weakness-rcna77152> (dostęp: 27.12.2023).

²³ A. Kendall-Taylor et al., op. cit., s. 13.

w hipersoniczne pociski typu Cyrkon, wysłana została w rejs po Oceanie Atlantyckim, Morzu Śródziemnym i Oceanie Indyjskim. Przeprowadzano również testy międzykontynentalnych rakiet balistycznych – *vide* lutowa próba z wykorzystaniem Sarmata oraz kwietniowa (poligon w Kapustin Jar) pocisków wystrzelonych w cele znajdujące się na terytorium Kazachstanu (będącego notabene stroną Traktatu tworzącego strefę wolną od broni jądrowej w Azji Środkowej oraz Traktatu o zakazie broni jądrowej). W bazie Olenija na Półwyspie Kolskim, nieopodal granic z Finlandią i Norwegią (państwami NATO), rozmieszczono 14 strategicznych bombowców Tu-95 oraz dwa Tu-160. W październiku odbyły się ponadto coroczne manewry nuklearne „Grom”²⁴.

Istotne pozostają również prace nad modernizacją rosyjskiego arsenału nuklearnego. Wiele z tych systemów znajduje się na etapie prac rozwojowych, choć niektóre trafiły już na wyposażenie Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej. Ich lista obejmuje nie tylko pociski hipersoniczne (typu Kindżał²⁵, Cyrkon i Awangard), lecz także m.in. międzykontynentalne rakiety balistyczne typu Sarmat (ciężki pocisk na paliwo płynne), Barguzin (do rozmieszczenia na platformie kolejowej) i RS-26 Rubież (na paliwo stałe) czy też pocisk manewrujący o napędzie atomowym Buriewiestnik (wg terminologii NATO – SSC-X-9 Skyfall), jak również okręty klasy Siewierodwińsk zdolne do przenoszenia SLBMs, pociski balistyczne typu Buława wystrzeliwane z okrętów podwodnych (klasy Dołgoruki, o napędzie atomowym) czy też podwodnego drona Posejdon mogącego transportować głowice jądrowe²⁶.

Choć Chiny nie były dotąd stroną żadnych porozumień ograniczających ich arsenał jądrowy, to z racji wpływu na amerykańską i rosyjską strategię (dość przywołać konkluzję Strategii Bezpieczeństwa Narodowego USA z 2022 r., że zdolności odstraszenia po raz pierwszy muszą wywierać stosowny efekt na dwa mocarstwa nuklearne), nie sposób rozpatrywać obydwu powyższych państw w oderwaniu od nich jako punktu odniesienia. Opublikowany jesienią 2023 r. przez Departament Stanu raport szacuje liczbę posiadanych przez ChRL głowic nuklearnych na ponad 500, do 2030 r. zaś ma ich być już 1000²⁷. Wedle innych szacunków do 2035 r. planowane jest osiągnięcie pułapu 1500 głowic, co oznaczałoby dorównanie liczbie utrzymywanych

²⁴ Według obserwatorów ich skala była jednak zauważalnie mniejsza w porównaniu z wcześniejszymi edycjami. Za: S. Bugos, „Russia mulls U.S. arms control proposal”, *Arms Control Today* 2023, nr 12.

²⁵ Warto jednak w tym miejscu odnotować fakt zestrzelenia Kindżała nad Kijowem 4 maja 2023 r. rakieta systemu Patriot, co stawia pod znakiem zapytania deklarowane właściwości operacyjne rzeczonych rosyjskich rakiet.

²⁶ M.B.D. Nikitin, „Russia’s nuclear weapons: Doctrine, forces, and modernization”, Congressional Research Service, Washington D.C. 2022, s. 23–31; M.R. Creedon et al., op. cit., s. 17, 92–93.

²⁷ *Military and Security Developments Involving the People’s Republic of China 2023. Annual Report to Congress*, Office of the Secretary of Defense, Washington D.C. 2023, s. 111.

w stadium rozwinięcia operacyjnego przez Stany Zjednoczone i Rosję w myśl traktatu Nowy START²⁸. Rozbudowa zdolności jądrowych Chińskiej Armii Ludowo-Wyzwoleńczej obejmuje również wymiar jakościowy – dążenia do posiadania triady strategicznej. Powstały trzy nowe silosy z napędzanymi paliwem stałym międzykontynentalnymi pociskami balistycznymi w liczbie około 300²⁹. Rozwijane są również nowe typy takich rakiet – mobilny DF-41 oraz pośredniego zasięgu DF-26. Podobnie rzecz ma się z pociskami hipersonicznymi DF-17 oraz innymi ich rodzajami, wykorzystującymi metodę rażenia z orbity szczątkowej (FOBS³⁰). W wymiarze morskim planowane jest zastąpienie okrętów klasy Jin (094), służących przenoszeniu SLBMs (nowoczesnych rakiet typu JL-3 o zasięgu ponad 10 tys. km), nowszymi i cichszymi jednostkami 096³¹. Stosunkowo najslabiej należy w tym kontekście ocenić domenę powietrzną, jako że Chiny nie dysponują bombowcami o zasięgu międzykontynentalnym, a kluczowym zasobem pozostaje zmodernizowana wersja zbudowanego na sowieckiej licencji samolotu Xi'an H-6 (w najnowszej wersji H-6N) o zasięgu ponad 3 tys. km, choć trwają prace rozwojowe nad strategicznym bombowcem Xi'an H-20³². Intensywna rozbudowa chińskiego potencjału nuklearnego, w połączeniu np. z informacjami o przygotowaniach do wznowienia testów atomowych w bazie Lop Nur w Xinjiangu³³, skłoniły do pytań o perspektywy ewentualnej rezygnacji z doktryny *no first use* na rzecz bardziej ofensywnego podejścia³⁴.

W świetle tak zaawansowanych programów rozbudowy i modernizacji potencjałów broni jądrowej wszystkich trzech państw trudno spodziewać się po którymś z nich, szczególnie zaś w warunkach wzmożonej konfrontacji mocarstw (*power politics*), woli samoograniczenia. Im więcej sił i środków zainwestują one w nowoczesne systemy tego typu, tym trudniej będzie wprowadzić stosowne ograniczenia w ramach nowego traktatu. Swego rodzaju

²⁸ M.R. Creedon et al., op. cit., s. 12.

²⁹ *Military and Security Developments...*, op. cit., s. 66.

³⁰ Z ang. *Fractional Orbital Bombardment System*. Chodzi o pociski, których lot odbywa się na niskiej orbicie (szczątkowej) rzędu 100–200 km, deorbitujące się przed dotarciem do celu. Chiny miały przeprowadzić w 2021 r. test pocisku szybującego tego typu. Zob. T. Wright, „Is China gliding toward a FOBS capability?”, International Institute for Strategic Studies, 22 października 2021 r., <https://www.iiss.org/online-analysis/online-analysis/2021/10/is-china-gliding-toward-a-fobs-capability/> (dostęp: 29.12.2023).

³¹ D.C. Logan, P.C. Saunders, *Discerning the Drivers of China's Nuclear Force Development: Models, Indicators, and Data*, National Defense University Press, Washington D.C. 2023, s. 6.

³² H.M. Kristensen, M. Korda, „World nuclear forces”, *SIPRI Yearbook 2023*, Stockholm Institute for Peace Research, Stockholm 2023, s. 286.

³³ W.J. Broad, C. Buckley, J. Corum, „China quietly rebuilds secretive base for nuclear tests”, *The New York Times*, 20 grudnia 2023 r.

³⁴ Zob. np. S.A. Havrán, „China's no first use of nuclear weapons policy: Change or false alarm?”, Royal United Service Institute, 13 października 2023 r., <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/chinas-no-first-use-nuclear-weapons-policy-change-or-false-alarm> (dostęp: 29.12.2023).

siła inercji była w przypadku Nowego START-u pewną wartością, a odejście od jego postanowień tworzy próżnię, której ewentualne zagospodarowanie w świetle powyższego wykraczałoby poza przywrócenie *status quo ante*.

Rosja kontynuuje rozmontowywanie narzędzi kontroli zbrojeń i rozbrojenia – traktaty CFE i CTBT

Choć Rosja zawiesiła stosowanie podpisanego w 1990 r. Traktatu o siłach konwencjonalnych w Europie (CFE) – ustalającego limity posiadanych przez państwa strony czołgów, bojowych wozów opancerzonych, zestawów artyleryjskich (wykorzystujących amunicję powyżej 100 mm), myśliwców i śmigłowców szturmowych – w 2007 r., co już wówczas niemal do zera ograniczyło praktyczną użyteczność układu, to do 2023 r. pozostawała w świetle prawa jego stroną. 10 maja Władimir Putin podpisał dekret dotyczący formalnego wycofania się z traktatu, a procedura ta została sfinalizowana 7 listopada 2023 r. Tego samego dnia Rada Północnoatlantycka zdecydowała w odpowiedzi o zawieszeniu stosowania postanowień CFE przez NATO (choć część państw zapowiedziała respektowanie limitów³⁵).

Praktyczne znaczenie tej decyzji było jednak znikome, szczególnie za sprawą Rosji, czego dowodzi przede wszystkim uprzednia militaryzacja obszaru przygranicznego i późniejsza inwazja na Ukrainę. Polska jeszcze w marcu 2023 r. wypowiedziała stosowanie niektórych przepisów CFE wobec Białorusi z powodu jej współudziału w agresji na Ukrainę, co spotkało się w październiku z symetryczną odpowiedzią Mińska³⁶. Ponadto, jak zauważył Alexander Graef, ustalone limity dalece przekraczały obecne stany posiadania państw Europy Środkowo-Wschodniej i tylko Polska, z uwagi na swoje szeroko zakrojone plany zakupów uzbrojenia, miała szansę je naruszyć³⁷. Można zatem stwierdzić, że niefunkcjonujący w praktyce od lat CFE został w następstwie decyzji Rosji „uznany za zmarłego”. Warto zwrócić przy tym uwagę, że po wypowiedzeniu Traktatu o otwartych przestworzach przez USA i Rosję jedynym wypracowanym na forum KBWE/OBWE aktem na rzecz zmniejszenia poziomu konfrontacji między państwami członkowskimi, wciąż wiążącym je wszystkie, pozostaje Dokument wiedeński o środkach budowy zaufania i bezpieczeństwa.

³⁵ M. Giveh, D.G. Kimball, „NATO allies suspend participation in CFE Treaty”, *Arms Control Today* 2023, nr 12.

³⁶ „Białoruś zawiesiła postanowienia traktatu o konwencjonalnych siłach zbrojnych w stosunku do Polski i Czech”, Bielsat, 19 października 2023 r., <https://belsat.eu/pl/news/19-10-2023-bialorus-zawiesila-postanowienia-traktatu-o-konwencjonalnych-silach-zbrojnych-w-stosunku-do-polski-i-czech> (dostęp: 29.12.2023). Warto zwrócić przy tym uwagę, że Białoruś, mimo pogłębiania współpracy wojskowej z Rosją, formalnie pozostaje stroną CFE.

³⁷ Za: G.I.R. Hernández, „Allies ponder the future of the CFE Treaty”, *Arms Control Today* 2023, nr 9.

Jednym z elementów rosyjskiego szantażu nuklearnego w związku z wojną w Ukrainie jest kwestionowanie funkcjonującej architektury reżimów nieprolifracji broni jądrowej³⁸. W tę logikę wpisała się decyzja Federacji Rosyjskiej z 2 września o „cofnięciu ratyfikacji” Traktatu o całkowitym zakazie prób z bronią jądrową (CTBT), podpisanego w 1996 r. Ta dość kontrowersyjna formuła prawnomiędzynarodowa nie zmienia jednak faktu, że Rosja pozostaje wciąż sygnatariuszem porozumienia, co nakłada na nią obowiązki wynikające z art. 18 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów w zakresie powstrzymania się od działań godzących w przedmiot i cel umowy³⁹. Pamiętać należy ponadto, że CTBT nie wszedł do tej pory w życie, jako że stać się to miało dopiero wówczas, gdy zostanie ratyfikowany przez 44 państwa posiadające w momencie podpisania broń lub infrastrukturę nuklearną (reaktory). Znamienne zresztą, że oprócz Rosji tylko Francja i Wielka Brytania spośród państw faktycznie posiadających broń jądrową kiedykolwiek ratyfikowały ten traktat. Przedstawiciele Kremla zapowiedzieli kontynuowanie „konstruktywnego podejścia” do reżimu CTBT, co jest istotne szczególnie w świetle rozlokowanych na terytorium tego państwa 30 stacji Międzynarodowego Systemu Monitoringu, choć nie udzielili jednoznacznej odpowiedzi, czy planowane jest wznowienie testów nuklearnych⁴⁰.

Programy nuklearne Iranu i Korei Północnej – umiędzynarodowienie problemu w świetle impasu

Oprócz tak intensywnej jak opisana powyżej proliferacji wertykalnej nie osłabła skala wyzwań związanych z horyzontalnym jej wymiarem, szczególnie zaś w następstwie działań Iranu i Korei Północnej. W raporcie z 28 lutego 2023 r. inspektorzy Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej odnotowali obecność uranu-235 wzbogaconego przez Iran do poziomu 83,7%, a więc blisko wartości umożliwiającej produkcję bomby atomowej (około 90%)⁴¹. Teheran przyznał ten fakt, podkreślając przy tym jednak, że stanowi on „niezamierzoną fluktuację” w wyniku okoliczności zaistniałych przy produkcji uranu 60-procentowego (w październiku MAEA oszacowała zasób tak wzbogaconego izotopu w posiadaniu Iranu na prawie 140 kg)⁴². 4 marca Iran i agencja wydały wspólną deklarację dotyczącą działań weryfikacyjnych

³⁸ Zob. szerzej: P. Śledź, „Zbrojenia i kontrola zbrojeń w 2022 r. w cieniu nuklearnego szantażu Rosji”, *Rocznik Strategiczny 2022/23*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2023, s. 112–114.

³⁹ D.A. Koplow, „Russia, the CTBT, and international law”, *Arms Control Today* 2023, nr 11.

⁴⁰ S. Kuramitsu, „Russia ‘deratifies’ nuclear test ban treaty”, *Arms Control Today* 2023, nr 11.

⁴¹ *Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015). Report by the Director General. GOV/2023/8*, International Atomic Energy Agency, Vienna 2023, s. 8–9.

⁴² *Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015). Report by the Director General. GOV/2023/57*, International Atomic Energy Agency, Vienna 2023, s. 7–9.

i obserwacyjnych – Teheran zgodził się na zwiększenie liczby inspekcji oraz częściowe wznowienie monitorowania procesu wzbogacania uranu⁴³. Postęp we wdrażaniu tych ustaleń był jednak nikły, a 22 maja agencja Associated Press podała informację o budowie przez Iran nieopodal Natanz podziemnych (na bardzo dużej głębokości) zakładów umożliwiających wzbogacanie uranu⁴⁴. W efekcie jesienią Francja, Wielka Brytania i Niemcy zdecydowały się utrzymać w mocy nałożone na to państwo sankcje, choć w myśl JCPOA miały one zostać zniesione w październiku 2023 r., a kierunek działań wyznaczony przez tę trójkę potwierdziła Rada Europejska, na co z kolei Iran zareagował ograniczeniem możliwości przeprowadzania inspekcji przez MAEA i wydaleniem jej najbardziej doświadczonych kontrolerów⁴⁵.

W maju 2023 r. doszło w Omanie do potajemnego wznowienia rozmów Iranu z USA. Choć nadzieje na ponowne porozumienie są oceniane jako znikome, pewnych szans upatrywano w jednostronnych krokach na rzecz deeskalacji napięcia⁴⁶. Zdecydowano o wzajemnej wymianie więźniów, a Waszyngton zgodził się na udostępnienie Iranowi zamrożonych na koncie w południowokoreańskim banku 6 mld USD. Ponadto do końca roku Teheran wstrzymał tempo wzbogacania uranu do 60%, czego dowodzi treść raportu MAEA z 15 listopada, w myśl którego ilość ta utrzymywała się na poziomie z początku roku.

Problem stanowiła także kwestia programu raketowego. Oprócz jego rozwoju jakościowego – w maju 2023 r. Iran zaprezentował nowoczesny pocisk balistyczny średniego zasięgu Chorranszahr-4 (lub Chajbar), wyprodukowany na bazie rakiety rodem z KRLD, a także hipersoniczny (jak zadeklarował Teheran) pocisk balistyczny średniego zasięgu Fattah-1 – dyskusje wzbudzała kwestia eksportu irańskich raket i dronów, szczególnie w kontekście wspierania tymi ostatnimi armii rosyjskiej w jej wojnie z Ukrainą. W październiku 2023 r. wygasł wprawdzie wprowadzony na mocy rezolucji RB ONZ nr 2231 stosowny zakaz, lecz do października 2025 r. Francja i Wielka Brytania mają możliwość ponownego nałożenia sankcji na Iran z tego tytułu. Państwa te, wspierane przez Niemcy, zapowiedziały, że zdecydują się na ów krok w razie przekazania Rosji przez Iran pocisków balistycznych, do którego to aktu możliwych represaliów władze w Teheranie odniosły się, grożąc wystąpieniem z NPT⁴⁷.

⁴³ NPT Safeguards Agreement with the Islamic Republic of Iran. Report by the Director General, GOV/2023/9, International Atomic Energy Agency, Vienna 2023, s. 7.

⁴⁴ J. Gambrell, „An Iranian nuclear facility is so deep underground that US airstrikes likely couldn't reach it”, Associated Press, 22 maja 2023 r., <https://apnews.com/article/iran-nuclear-natanz-uranium-enrichment-underground-project-04dae673fc937af04e62b65dd78db2e0> (dostęp: 2.01.2024).

⁴⁵ K. Davenport, „IAEA condemns Iran for failure to cooperate”, *Arms Control Today* 2023, nr 12.

⁴⁶ R. Khalaf, „The US and Iran look for de-escalation”, *Financial Times*, 16 sierpnia 2023 r.

⁴⁷ K. Davenport, op. cit.

Z uwagi na rywalizację obydwu mocarstw regionalnych w kontekście irańskiego programu atomowego nie sposób nie rozpatrywać saudyjskich aspiracji tego rodzaju. Szczególnie że we wrześniu 2023 r. następca tronu, księżę Mohammed Ibn Salman, ogłosił, że wejście w posiadanie takiej broni przez Iran wymusi analogiczny ruch ze strony Arabii Saudyjskiej⁴⁸. Na razie chodzi o plany budowy co najmniej dwóch reaktorów. W styczniu 2023 r. Rijad ogłosił ponadto zamiary produkcji *yellowcake*, nisko wzbogaconego uranu oraz paliwa jądrowego⁴⁹. Zachowanie sobie możliwości autonomicznego wzbogacania tego pierwiastka jest warunkiem *sine qua non* w rozmowach Saudyjczyków z potencjalnymi partnerami w budowie zakładów i powodem impasu w negocjacjach na ten temat z USA. Jednocześnie jednak Arabia Saudyjska wyraziła chęć bliskiej współpracy z MAEA w pracach nad budową infrastruktury nuklearnej⁵⁰.

*

Korea Północna w 2023 r. kontynuowała rozwijanie swojego programu rakietowego, co demonstrowała przez liczne testy. Dokładna liczba nie jest znana – według Międzynarodowej Kampanii na rzecz Zniesienia Broni Nuklearnej (ICAN) wystrzelono ponad 40 pocisków⁵¹. Znalazły się wśród nich międzykontynentalne rakiety balistyczne – w tym Hwasong-18 napędzany paliwem stałym, którego dalszy rozwój mógłby przyczynić się do znaczącego zwiększenia zdolności KRLD do przeprowadzania uderzeń na dystansie kilkunastu tysięcy kilometrów⁵² – nowoczesne pociski manewrujące Hwasal-2 o zasięgu 2 tys. km, zdolne do lotu na niskiej wysokości⁵³ czy wiele rakiet balistycznych krótkiego zasięgu. We wrześniu 2023 r. zwodowano ponadto okręt klasy Sinpo (Hero Kim Kun Ok) – zbudowany na bazie radzieckiej jednostki, na którym

⁴⁸ C.M. Blanchard, P.K. Kerr, „Prospects for U.S.-Saudi nuclear energy cooperation”, Congressional Research Service, Washington D.C. 2023, s. 1.

⁴⁹ S. Henderson, D. Schenker, „Saudi Arabia’s nuclear ‘asks’: What do they want, what might they get?”, The Washington Institute for Near East Policy, 15 sierpnia 2023 r., <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/saudi-arabias-nuclear-asks-what-do-they-want-what-might-they-get> (dostęp: 2.01.2024).

⁵⁰ „IAEA mission recognizes Saudi Arabia’s commitment to radiation safety, identifies areas for further improvement”, International Atomic Energy Agency, 10 października 2023 r., <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/iaea-mission-recognizes-saudi-arabias-commitment-to-radiation-safety-identifies-areas-for-further-improvement> (dostęp: 2.01.2024).

⁵¹ „Nuclear tensions keep rising on Korean Peninsula”, International Campaign to Abolish Nuclear Weapons, 18 grudnia 2023 r., https://www.icanw.org/nuclear_tensions_rise_on_korean_peninsula (dostęp: 2.01.2024).

⁵² M. Richey, „Different strokes for different folks”, *Comparative Connections* 2023, t. 25, nr 2, s. 52.

⁵³ Y.H. Van Dieppen, „North Korea launches four ‘Hwasal-2’ LACMs to show strong deterrence and rapid response”, *38 North*, 1 marca 2023 r., <https://www.38north.org/2023/03/north-korea-launches-four-hwasal-2-lacms-to-show-strong-deterrence-and-rapid-response/> (dostęp: 2.01.2024).

będzie można umieścić wyrzutnie z pociskami balistycznymi⁵⁴. 22 listopada Korei Północnej udało się również, po dwóch nieudanych próbach, wystrzelić na orbitę okołoziemską pierwszego sztucznego satelitę szpiegowskiego o nazwie Malligyong-1. Podkreślić należy jednak, że wiele ze wskazanych powyżej kroków w 2023 r. miało charakter demonstracji siły w reakcji na inicjatywy państw uznawanych przez Pjongjang za nieprzyjazne. Działania KRLD wywołały reakcję Seulu, którego władze zapowiedziały rozbudowę zdolności do przeprowadzenia uderzenia preempcyjnego oraz służących zestrzeliwaniu i przechwytywaniu dronów (w odpowiedzi na coraz większe ich zasoby w dyspozycji Północy)⁵⁵. W styczniu prezydent Yoon Suk-yeol publicznie rozważał nawet ewentualność pozyskania taktycznej broni jądrowej⁵⁶.

Rok 2023 był także dla obydwu Korei okresem konsolidacji sojuszy. USA, chcąc podkreślić wsparcie dla Seulu i odstraszyć KRLD od potencjalnie wrogich aktów, częściej manifestowały swoją obecność w regionie w ramach wspólnych z Południem ćwiczeń, co z kolei wzbudzało reakcje Północy. W lutym przeprowadzono manewry z udziałem amerykańskich bombowców, w odpowiedzi na które Pjongjang wystrzelił dwa pociski balistyczne krótkiego zasięgu. Z kolei w marcu amerykańsko-południowokoreańskie ćwiczenia „Freedom Shield 23” wzbudziły reakcję w postaci testów wielu raket, w tym balistycznych o międzykontynentalnym zasięgu, manewrujących zainstalowanych na okrętach podwodnych oraz tych o przeznaczeniu taktycznym, najkrótszego zasięgu. W październiku zaś przeprowadzono kolejne manewry (również z Japonią); do udziału w nich Stany Zjednoczone wysłały nuklearny lotniskowiec USS Ronald Reagan.

Sojusz USA z Koreą Południową skonsolidowany został również w wymiarze politycznym. 26 kwietnia podczas wizyty prezydenta Yoon Suk-yeola doszło do podpisania deklaracji o współpracy obronnej dotyczącej m.in. kwestii nuklearnych. Seul potwierdził swoje zobowiązania wynikające z członkostwa w NPT (ostatecznie zaprzeczając tym samym nuklearnym aspiracjom), a Waszyngton zgodził się na bardziej regularną obecność swoich sił atomowych (w tym okrętów podwodnych z głowicami jądrowymi i bombowców) w celach odstraszania na terytorium Korei Południowej i wokół niej oraz pogłębienie integracji jej konwencjonalnych zdolności z amerykańskimi

⁵⁴ P. Makowsky, J. Liu, „Sinpho South Shipyard: New submarine makes debut, but with many questions to be answered”, *38 North*, 8 września 2023 r., <https://www.38north.org/2023/09/sinpho-south-shipyard-new-submarine-makes-debut-but-with-many-questions-to-be-answered/> (dostęp: 2.01.2024).

⁵⁵ K. Davenport, „North Korea plans to expand nuclear arsenal”, *Arms Control Today*, 2023, nr 1-2.

⁵⁶ U. Yang, „Is South Korea going nuclear?”, *38 North*, 3 lutego 2023 r., <https://www.38north.org/2023/02/is-south-korea-going-nuclear/> (dostęp: 2.01.2024).

siłami jądrowymi⁵⁷. Postanowiono ponadto o utworzeniu Nuklearnej Grupy Konsultacyjnej służącej m.in. włączeniu Seulu w proces planowania nuklearnego USA w odniesieniu do kwestii KRLD oraz w inicjatywy na rzecz jej rozszerzonego odstraszenia. Z kolei 18 sierpnia obydwa państwa, a także Japonia, podpisały w Camp David trójstronny pakt na rzecz bezpieczeństwa (JAROKUS). Znalazły się w nim m.in. plany: pogłębienia współpracy w zakresie obrony przeciwrakietowej, wzmocnienia komunikacji w sytuacjach kryzysowych, regularnego organizowania wspólnych manewrów z udziałem różnych rodzajów sił zbrojnych czy też działań na rzecz denuklearyzacji KRLD⁵⁸.

Pjongjang z kolei zintensyfikował w 2023 r. współpracę z Rosją. 13 września Kim Dzong-un spotkał się z Władimirem Putinem na terenie kosmodromu Wostoczny. Rozmowy dotyczyły m.in. współpracy wojskowej, w tym zbrojeniowej. Wedle doniesień medialnych Rosji zależało na pozyskaniu od KRLD pocisków artyleryjskich i amunicji do nich, co umożliwiłoby kontynuowanie ostrzału Ukrainy w trwającej wojnie, podczas gdy Korea Północna zainteresowana była współpracą w zakresie technologii raketowej i kosmicznej (zwłaszcza wsparciem w umieszczeniu satelitów na orbicie okołoziemskiej)⁵⁹. 13 października USA ogłosiły na podstawie pozyskanych informacji wywiadowczych, że KRLD przekazała Rosji ponad 1 tys. kontenerów z wyposażeniem wojskowym i amunicją⁶⁰. Ponadto 4 stycznia 2024 r. Biały Dom poinformował, że Rosja użyła rakiet balistycznych krótkiego zasięgu produkcji północnokoreańskiej podczas zmasowanego ostrzału ukraińskich miast na przełomie grudnia i stycznia⁶¹. Współpraca ta ma jednak w większym stopniu charakter doraźny, wynikający głównie z presji, jaką stwarza po stronie rosyjskiej prowadzenie wyniszczającej wojny przeciwko Ukrainie, a jej strategiczne znaczenie (choćby w kwestii rywalizacji regionalnej) jest raczej ograniczone. Świadczyć może o tym m.in. zaostrenie retoryki przez północnokoreański reżim. 27 grudnia Kim Dzong-un – w odpowiedzi na rzekome zagrożenie ze strony USA – wezwał armię i sektor zbrojeniowy do mobilizacji w celu zwiększenia zdolności państwa do ewentualnej obrony oraz zapowiedział

⁵⁷ Zob. *Washington Declaration*, 26 kwietnia 2023 r., <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/04/26/washington-declaration-2/> (dostęp: 2.01.2024).

⁵⁸ Za: *The Spirit of Camp David: Joint Statement of Japan, the Republic of Korea, and the United States*, 18 sierpnia 2023 r., <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/08/18/the-spirit-of-camp-david-joint-statement-of-japan-the-republic-of-korea-and-the-united-states/> (dostęp: 2.01.2024).

⁵⁹ R. Stefanicki, „Jakie prezenty Kim wywiózł z Rosji i co to oznacza dla współpracy z Putinem?“, *Gazeta Wyborcza*, 18 września 2023 r.

⁶⁰ J.S. Bermudez Jr., V. Cha, J. Jun, „Ongoing arms transfer activity at Najin port“, Center for Strategic & International Studies, 17 października 2023 r., <https://beyondparallel.csis.org/ongoing-arms-transfer-activity-at-najin-port/> (dostęp: 2.01.2024).

⁶¹ M.D. Shear, D.E. Sanger, „White House says North Korea providing Russia with ballistic missiles“, *The New York Times*, 4 stycznia 2024 r.

dalszy rozwój potencjału nuklearnego i zasobu posiadanych dronów bojowych oraz satelitów⁶². Na przełomie 2023 i 2024 r. w odpowiedzi na manewry Korei Południowej z USA doszło do wystrzelenia dziesiątek pocisków artyleryjskich w stronę wyspy Yeonpyeong, wobec której Pjongjang wysuwa względem Południa roszczenia terytorialne.

*

Na podstawie tytułu niniejszego rozdziału, jak również wielu przywołanych powyżej faktów i tendencji stosunkowo łatwo byłoby kreślić katastroficzne scenariusze – destabilizacji w środowisku międzynarodowym, wyścigu zbrojeń czy wręcz wojny nuklearnej. Niektórzy autorzy, choćby zespół *Bulletin of the Atomic Scientists* odpowiedzialny za „Zegar Zagłady”, zdają się zresztą ulegać takim pokusom⁶³. Jest to jednak postawa, której uczciwość intelektualna budziłaby wątpliwości, szczególnie zaś biorąc pod uwagę, że wiele z tych zjawisk wykazuje przejawy wieloletniej ciągłości, a wspomniane wydarzenia mają charakter w większym stopniu deklaratoryjny niż konstytutywny.

Nowy START nie ograniczał bynajmniej do zera ryzyka związanego z amerykańskim i rosyjskim arsenałem nuklearnym. Co w tym wypadku najistotniejsze – nie wymuszał na stronach nieodwracalnych redukcji liczby głowic i nośników, przez co te niemieszczące się w limicie rozmieszczonych operacyjnie mogły być utrzymywane w rezerwie (do ewentualnego późniejszego wykorzystania, co stwarza pewną przewagę raczej po stronie amerykańskiej) lub, po wycofaniu ze służby, wykorzystane jako rezerwuar części zamiennych do budowy lub konserwacji nowszych systemów⁶⁴. Nie obejmował on zaś najnowszych rodzajów nośników rozwijanych przez te państwa, czego przykładem rosyjski pocisk manewrujący Buriewiestnik czy podwodny dron Posejdon⁶⁵. Nie należy przy tym zapominać o ryzyku związanym z raketami krótkiego lub pośredniego zasięgu (po wypowiedzeniu INF) oraz taktyczną bronią jądrową (jako zasobem znaczącej przewagi Moskwy – zresztą to przecież w jej użyciu przez Rosję upatruje się powszechnie największego zagrożenia atakiem nuklearnym), a więc kategoriami nośników, których Nowy START nie obejmował *a priori*.

W kontekście nuklearnego zagrożenia niewiele zmienia również „cofnięcie ratyfikacji” Układu o całkowitym zakazie prób z bronią jądrową (CTBT) przez

⁶² „Kim Dzong Un ostrzega przed wojną na Półwyspie Koreańskim”, *Rzeczpospolita*, 1 stycznia 2024 r.

⁶³ Zob. „A time of unprecedented danger: It is 90 seconds to midnight. 2023 Doomsday Clock Statement”, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 24 stycznia 2023 r., <https://thebulletin.org/doomsday-clock/current-time/> (dostęp: 2.01.2024).

⁶⁴ Zob. W.J. Broad, „The surprising afterlife of unwanted atom bombs”, *The New York Times*, 17 listopada 2023 r.

⁶⁵ M. Russell, *The New START Treaty between the US and Russia. The last surviving pillar of nuclear arms control*, European Parliamentary Research Service, Brussels 2021, s. 11.

Rosję, jeśli wziąć pod uwagę, że nigdy nie zyskał on mocy obowiązującej (nie wszedł bowiem w życie), niezależnie zaś od tego USA, Chiny czy państwa, których broni jądrowej statusu nie reguluje NPT (Indie, Izrael, KRLD, Pakistan), nigdy do niego nie przystąpiły. Sam system traktatowy (zwłaszcza służący wykrywaniu testów nuklearnych za pomocą różnorodnych czujników) funkcjonuje niezależnie od formalnego obowiązywania tego układu. Ponadto Rosja, podobnie jak inne państwa dysponujące zaawansowaną technologią jądrową, może przeprowadzać tzw. próby subkrytyczne, w których wykorzystana ilość materiału rozszczepialnego jest na tyle mała, że nie prowadzi do osiągnięcia masy krytycznej i zainicjowania reakcji łańcuchowej, za to umożliwia dokonanie dość miarodajnej symulacji⁶⁶.

Gdy mowa o perspektywach konfrontacji nuklearnej z udziałem Rosji, wypowiedzenie wskazanych powyżej umów w praktyce niewiele zmienia w stosunku do stanu obowiązującego od samego początku inwazji na Ukrainę. „Czerwone linie” nuklearnej odpowiedzi uznać należy obecnie za dość mocno rozmyte z uwagi na fakt braku tego typu reakcji na niektóre wydarzenia w trakcie konfliktu spełniające ich przesłanki⁶⁷. Z jednej strony możemy odczytywać to jako celowe zaciemnianie obrazu, zwiększanie niepewności, szczególnie gdy straty po stronie sił konwencjonalnych oraz trudności w ich odbudowie związane z sankcjami i ograniczeniami eksportowymi mogą skłonić do jeszcze silniejszego opierania się na broni jądrowej w polityce obronnej, czego przykład stanowiłaby jej dyslokacja na Białorusi. Z drugiej zaś równie dobrze można uznać je za oznakę słabości i rzeczywistej niezdolności bądź niechęci do realizacji tak sformułowanych zapowiedzi. Pamiętać należy przy tym, że nie uległa zmianie oficjalna polityka nuklearna Kremla, wyrażona w dokumencie z 2020 r. Amerykański wywiad ocenia perspektywę użycia przez Rosję broni jądrowej jako bardzo mało prawdopodobną, co stwierdziła jego szefowa Avril Haines podczas majowego wystąpienia w Kongresie⁶⁸. Nie oczekuje się ponadto rozmieszczenia takiej broni bezpośrednio w jednostkach wojskowych lub na okrętach, ponieważ wymagałoby to zbyt dużej skali wysiłków i nakładów przy relatywnie niewielkiej korzyści z tego typu demonstracji⁶⁹.

Jeszcze mniej erozja omawianych reżimów zmienia w kontekście chińskim, jako że i tak pozostają one poza nimi, a jedyne ograniczenia dla rozwoju nuklearnych aspiracji tego państwa to te wynikające z traktatu NPT. Mimo braku

⁶⁶ H. Williams, „How to get away with a nuclear test”, Centre for International & Strategic Studies, 5 października 2023 r., <https://www.csis.org/analysis/how-get-away-nuclear-test> (dostęp: 3.01.2024).

⁶⁷ Zob. szerzej: P. Śledź, „Zbrojenia i kontrola zbrojeń w 2022 r...”, op. cit., s. 108–109.

⁶⁸ S. Bugos, „Russian use of nuclear weapons still unlikely, U.S. says”, *Arms Control Today* 2023, nr 6.

⁶⁹ A. Kendall-Taylor, op. cit., s. 10.

takich limitów i intensywnej rozbudowy tego rodzaju potencjału trudno jednoznacznie stwierdzić, że jego rola w polityce bezpieczeństwa Chin znacząco wzrosła. Nie ogłosiły one bowiem rezygnacji z podejścia *no first use*. Nawet pomimo pewnych sygnałów na to wskazujących⁷⁰ nie ma jednoznacznych dowodów na poparcie takiej tezy, podobnie jak tej o dążeniu do parytetu nuklearnego z USA⁷¹ (co zresztą po wypowiedzeniu Nowego START-u będzie jeszcze trudniejsze).

Nie oznacza to jednak, że erozja dotychczasowych mechanizmów kontroli zbrojeń i rozbrojeniowych w wymiarze nuklearnym jest zjawiskiem neutralnym z punktu widzenia bezpieczeństwa międzynarodowego. Przeciwnie, jej efekt stanowić może zwiększenie poziomu konfrontacji w relacjach między państwami dysponującymi bronią tego rodzaju. Przede wszystkim dlatego, że brak takich instrumentów oznacza mniejszą przejrzystość i nieobecność mechanizmów wzajemnej kontroli, które pozwalały ograniczyć skalę zjawiska dylematu bezpieczeństwa. Paradoksalnie dzięki Nowemu START-owi o rosyjskim arsenale strategicznej broni jądrowej (w wymiarze ilościowym, jakościowym, a także w zakresie geograficznego rozmieszczenia tych zasobów) wiedzieliśmy, za sprawą inspekcji i obowiązkowej wymiany danych, więcej niż o jakimkolwiek innym rodzaju zdolności wojskowych tego państwa. Społeczność międzynarodowa pozostaje więc obecnie w tej kwestii skazana na techniczne środki obserwacyjne oraz informacje udostępniane przez służby wywiadowcze USA i Rosji bądź przez same te państwa w formie jednostronnych komunikatów. Nuklearna „strategiczna niejednoznaczność” stanie się zatem zapewne regułą powszechnie obowiązującą.

Armaments and arms control in 2023: Return to a nuclear state of nature

In 2023 Russia suspended its participation in the New START treaty. This has several implications for international security as another stage in the process of erosion of the arms control legal-institutional architecture. For the first time since the 1980s, no bilateral treaty regulates American and Russian nuclear weapon stockpiles. Since the liberal international order turns towards power politics, both of these nuclear powers might feel enabled to build up their capabilities of this kind without major restrictions. Furthermore, Russia continues undermining international arms control regimes by its withdrawal from the CFE treaty and “de-ratification” of the CTBT treaty. Besides the vertical proliferation, there are also persistent challenges regarding its horizontal

⁷⁰ Chodzi tu m.in. o wyposażenie się w dużą liczbę nowych międzykontynentalnych pocisków balistycznych. Analitycy wskazują jednak, że mają one przede wszystkim służyć zapewnieniu możliwości przeprowadzenia uderzenia odwetowego, zwiększeniu zdolności do przetrwania ataku nieprzyjaciela i celom odstraszenia. Za: D. Logan, P.C. Saunders, op. cit., s. 47–50.

⁷¹ H. Williams et al., *Project Atom 2023. A Competitive Strategies Approach for U.S. Nuclear Posture through 2035*, Center for Strategic & International Studies, Washington D.C. 2023, s. 28–29.

dimension, as Iran and North Korea pursue their nuclear programmes. The chapter aims thus to explain the meaning of these developments for international security as well as interpret their main implications.

Keywords: nuclear weapons, nuclear buildup, missiles, USA, Russia, China, New START, CFE, CTBT, Iran, North Korea

Słowa kluczowe: broń jądrowa, rozbudowa arsenałów broni jądrowej, pociski, USA, Rosja, Chiny, Nowy START, CFE, CTBT, Iran, Korea Północna